

drift for transition

Een herontwerp van bestaanszekerheid

Reflecties op het Bouwdepot

datum

maart 2021

auteur

Frank van Steenbergem

Inhoudsopgave

Inleiding.....	1
1. Het Bouwdepot als een 'ontwerpend onderzoek'.....	2
2. Leren over een 'transitie naar vertrouwen'.....	2
3. Financiële rust als primaire effect.....	4
4. Een reddingsboei ten tijde van een wereldwijde pandemie.....	5
5. Geen wondermiddel, wel toekomstperspectief.....	6
6. Wie is geschikt voor het Bouwdepot?.....	8
7. Is een jaar voldoende leertijd?.....	9
8. Een les in het geven en krijgen van vertrouwen.....	9
9. Een kwestie van reflectie of begeleiding?.....	10
10. Wat kost/schuift het Bouwdepot?.....	12
11. De morele logica's van het Bouwdepot.....	12
12. Op weg naar een volwassen proef.....	14
Slotwoord.....	16
Bijlage 1: Onderzoeksopzet.....	17

Colofon

'Een herontwerp van bestaanszekerheid' door DRIFT (Erasmus Universiteit Rotterdam) is in licentie gegeven volgens [een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel 4.0 Internationaal-licentie](#).

Citatie: Van Steenberghe, F. (2020). Een herontwerp van bestaanszekerheid. DRIFT: Erasmus Universiteit Rotterdam.

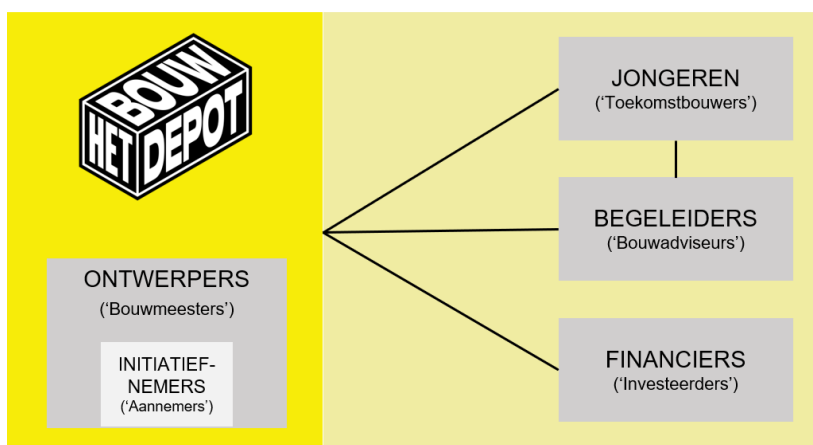
Deze notitie is geschreven in opdracht van Stichting Zwerfjongeren Nederland en is gepubliceerd in maart 2021.

Coverfoto afkomstig van: www.hetbouwdepot.nl

Inleiding

Het Bouwdepot is een pilot waarin jongeren zonder (t)huis een jaar lang een onvoorwaardelijk maandelijks inkomen ontvangen, om daarmee te leren bouwen aan hun toekomst. In februari 2020 ging de eerste groep van start met vijf jongeren tussen de 18 en 21 jaar, uit de steden Rotterdam, Eindhoven en Den Haag. Ieder van hen heeft een eigen verhaal, maar ze komen allen uit een onveilige thuissituatie. Hierdoor zijn ze op straat, in de crisisopvang of op iemands bank beland. Het Bouwdepot is gebaseerd op het uitgangspunt “dat deze jongeren behalve een gelijke behandeling, vooral gelijke kansen nodig hebben. Zodat ook zij zich kunnen richten op een studie, een (bij)baan, of eigen woonruimte. Net als hun leeftijdsgenoten” (bron: <https://hetbouwdepot.nl/>). Het doel van het Bouwdepot is om jongeren financiële rust te laten ervaren in de hoop dat zij een toekomstperspectief kunnen ontwikkelen. Een centraal ingrediënt van de aanpak is om te investeren in jongeren vanuit de notie van vertrouwen, waardoor zij “het roer in eigen handen” kunnen nemen. Inmiddels is de pilot afgerond en is in de tussentijd ook een wereldwijde pandemie uitgebroken die zowel een directe invloed heeft op de levens van alle betrokkenen bij de pilot als op de procesgang van de pilot zelf. De prognose is dat deze pandemie een economische crisis zal veroorzaken waardoor de thematiek van bestaanszekerheid en ontplooiingskansen van jongeren zonder (t)huis alleen maar meer evident en urgent zal worden. Aan DRIFT is gevraagd een evaluatie van de pilot te verzorgen.

Deze notitie presenteert twaalf centrale reflecties op basis van het eerste pilotjaar van februari 2020 tot en met januari 2021. De notitie heeft een tweeledige doelstelling: ten eerste wordt gekeken naar het effect van een jaar financiële rust op de levens van jongeren in de leeftijd van 18 en 21 jaar. Ten tweede moet de reflectie handvatten bieden voor een verdere doorontwikkeling van het Bouwdepot. Deze notitie is gebaseerd op diverse interviews en reflectiesessies met leden uit het zogenaamde Bouwteam. Dit team bestaat uit vier samenwerkende groepen: de initiatiefnemers van en de ontwerpers binnen het Bouwdepot; de deelnemende jongeren; de begeleiders vanuit Neos uit Eindhoven, Stichting Mara uit Rotterdam/Den Haag, Stichting Basisberaad te Rotterdam en het Leger des Heils; en de financiers van het Bouwdepot (Stichting DOEN, FNO en de Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe). In bijlage 1 is de onderzoeksopzet toegelicht.

Figuur 1. Het Bouwteam waarin vier groepen zijn te onderscheiden: de initiatiefnemers en ontwerpers, begeleiders, jongeren en de financiers.

1. Het Bouwdepot als een ‘ontwerpend onderzoek’

Het Bouwdepot is in eerste instantie een ‘ontwerpend onderzoek’ dat een lerende omgeving tracht te creëren voor alle direct en indirect betrokkenen rondom de thema’s bestaanszekerheid en zelfontplooiing voor jongeren tussen de 18 en 21 jaar. Het is een misvatting om te denken dat het ‘social design’-component binnen het Bouwdepot wordt ingezet om slechts de “communicatiekracht” van het Bouwdepot te stimuleren door bijvoorbeeld een pakkende beeldtaal, huisstijl en de podcast. Het ontwerpende karakter van het Bouwdepot heeft namelijk als doel om reflectie aan te wakkeren alsmede om handvatten te identificeren om het bestaande systeem te herontwerpen. Of zoals de betrokken ontwerpers stellen: “De vormgeving is eerder bijzaak. Het gaat om reflectie”. Reflectie op het functioneren van het systeem, op het reilen en zeilen binnen het Bouwdepot en op het handelen van alle directbetrokkenen. Zowel het systeem als de actoren daarin wordt middels de ontwerpaanpak een “spiegel voorgehouden”. Het is aan het ontwerpteam om de “leermomenten te vertalen” binnen bijvoorbeeld reflectiesessies met begeleiders en de ‘peer-to-peer’-coaching met jongeren aan de hand van twee centrale uitgangspunten: ‘vanuit vertrouwen werken’ en ‘de jongeren zelf aan het roer.

Deze centrale ingrediënten van het Bouwdepot komen voort uit jarenlange ervaringen van de initiatiefnemers. Al jaren was het bekend dat het hebben van onvoldoende inkomen een belangrijk uitsluitingsmechanisme vormt voor jongeren zonder (t)huis. Tevens was al eerder gewerkt met het idee van een ‘tussenjaar’ waarin jongeren naast het behalen van een startkwalificatie de ruimte kregen om hun leven op orde te brengen. Dit soort eerdere ervaringen mondden in 2019 uit in het concept van het Bouwdepot. Een concept dat ook daadwerkelijk in de praktijk gebracht moest worden, want “je leert het meeste door het daadwerkelijk te doen, anders blijft het bij gissen, voorspellen en praten”. Sinds medio 2019 werd stapsgewijs uitgevonden *wat* het Bouwdepot precies moest worden en *hoe* het procesmatig in elkaar moest gaan steken.

Dit zoekproces verliep in de praktijk organisch en weerbarstig. Alle betrokkenen sprongen in het diepe vanuit de experimentele insteek van ‘al doende leren’. Zonder in detail te weten waar men gezamenlijk instapte, gingen alle partijen met elkaar in zee. Dat gold zowel voor de ontwerpers, de fondsen, de begeleiders en de jongeren zelf. De premisse was echter duidelijk: een onvoorwaardelijk maandinkomen voor een jaar om financiële rust te creëren bij de jongeren. Stap voor stap werden vanaf eind 2019 obstakels geslecht en werd de aanpak verder ontworpen. Na het einde van het eerste pilotjaar is het ontwerpende onderzoek nog volop aan de gang. Want hoe ziet een verdere verdieping, verbreding en opschaling van het Bouwdepot er eigenlijk uit? Het Bouwdepot is naast het garanderen van een inkomen voor jongeren vooral bedoeld als een vehikel om van te leren. De reflecties uit deze notitie zijn dan ook bedoeld om dat lerende karakter verder te voeden en in te kaderen.

2. Leren over een ‘transitie naar vertrouwen’

Het Bouwdepot heeft als doel om financiële stabiliteit te realiseren voor jongeren tussen de 18 en 21 jaar zonder stabiele thuissituatie. Vervolgens wilde het Bouwdepot onderzoeken in hoeverre de jongeren stappen ondernemen om aan zichzelf en hun toekomst te werken. Daarbij is het ethische uitgangspunt dat het Bouwdepot kansgelijkheid moet stimuleren door jongeren te selecteren die een stabiel en adequaat inkomen het hardst nodig hebben. Vooropgesteld moet het Bouwdepot direct resultaat hebben voor deze jongeren, want zij moeten “meer op eigen benen kunnen staan”, aldus een van de respondenten.

De vraag is echter waarom de initiatiefnemers het Bouwdepot überhaupt een pilot als het Bouwdepot nodig achten. Op zich kunnen jongvolwassenen een beroep doen op een algemene bijstandsuitkering. Echter, jongvolwassenen tussen de 18 en 21 jaar hebben recht op de jongerennorm in de bijstand, oftewel 255 euro per maand. Deze bijstandsnorm is laag voor deze leeftijdscategorie, omdat de overheid uitgaat van de onderhoudsplicht van ouders. Jongeren zonder stabiele thuissituatie en/of zonder (t)huis hebben die vanzelfsprekendheid echter niet, waardoor zij onvoldoende inkomen hebben om in hun levensonderhoud te voorzien. Voor deze jongvolwassenen kunnen gemeenten zogenaamd ‘maatwerk’ toepassen, maar volgens de initiatiefnemers wordt dit maatwerk echter te weinig en/of te laat toegepast.

Het gaat de initiatiefnemers daarnaast om een bredere omslag of ‘systeemverandering’. Niet alleen het bieden van bestaanszekerheid, maar het werken vanuit vertrouwen staat in die achterliggende omslag centraal. De huidige omgang met jongeren zonder (t)huis – alsmede mensen in de bijstand in bredere zin – is volgens hen geënt op wantrouwen en controle. Of zoals een van de betrokken begeleiders stelt: “deze jongere zijn vaak in eerste instantie een probleem”. Ze worden afgeschilderd als ziek, zwak en misselijk en als wonend onder een brug. Dat beeld moet volgens de initiatiefnemers kantelen naar normale jongeren die in een cruciale levensfase een steun in de rug kunnen gebruiken, als jongeren om in te investeren zodat ze hun potentieel kunnen benutten¹. De notie van vertrouwen wordt daarin vertaald naar de insteek dat jongeren “zelf aan het stuur staan” en zelf de regie hebben over hoe zij hun leven willen leiden en hoe zij het Bouwdepot willen gebruiken. Investeren in deze jongeren zou een positief effect (kunnen) hebben op hun levens en tevens een preventieve werking hebben in het voorkomen van geïntensiverde zorg, opvang en hulpverlening. Jongeren moeten daarom niet gesanctioneerd worden als zij een inkomen hebben naast het Bouwdepot (zoals diverse toeslagen, DUO en bijbanen).

Onderliggende waarden van het Bouwdepot

- Werken vanuit vertrouwen en investeren in jongeren
- Regie bij jongeren zelf, de jongere aan het stuur
- Kansengelijkheid stimuleren voor jongeren
- Onvoorwaardelijk en adequaat inkomen voor jongeren
- Gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en solidariteit
- Menselijk en direct persoonlijk contact
- Leren en reflectie als ingrediënten om te veranderen

Deze omslag naar vertrouwen is een proces van lange adem, volgens de initiatiefnemers. Zo laat het recente toeslagenschandaal zien dat dit werken vanuit vertrouwen verre vanzelfsprekend is binnen het handelen van de overheid. Vandaar dat continu geleerd moet worden over de opschaling van deze aanpak vanuit vertrouwen want deze aanpak moet uiteindelijk het “nieuwe normaal” worden. Met de initiatiefnemers is een oefening uitgevoerd hoe zo’n ‘transitie naar vertrouwen’ in de omgang met jongeren zonder (t)huis eruit kan zien (zie tabel 1).

	Van	Naar
Structuur	Bijstand jongeren 255 euro per maand	Leergeld jongeren 1050 euro per maand
	Voorwaardelijk inkomen	Onvoorwaardelijk inkomen
	Focus op toeleiding naar school/werk	Focus op leven op orde en toekomst
	18 jaar is volwassen met eigen verantwoordelijkheid en plichten	18 jaar is een jongvolwassene die nog volop aan het leren en ontwikkelen
	Niet mogen sparen in de bijstand	Wel mogen sparen in de bijstand
	Tegenprestatie	Leergeld
	Geld naar professionals	Geld direct naar jongere
	Universeel beleid	Specifiek beleid (maatwerk)
Cultuur	Wantrouwen	Vertrouwen
	Eigen verantwoordelijkheid	Solidariteit, breed draagvlak samenleving
	Versplinterde verantwoordelijkheid	Gemeenschappelijke verantwoordelijkheid
	(On)gelijke behandeling	Kansen(on)gelijkheid

¹ Een spin-off van het Bouwdepot is het zogenaamde Beelddepot waarin de stigmatiserende berichtgeving vanuit de journalistiek wordt bevraagd rondom jongeren zonder (t)huis.

	Regie bij instellingen	Eigen regie, jongere aan het stuur
	Reprimande op fouten	Falen als leerervaring
	Mensen behandelen als probleem	Menselijke behandeling & contact
	Genezen	Voorkomen
Werkwijzen	Budgetbeheer	Besteden geld naar eigen invulling
	Focussen op heden	Focussen op toekomst
	Regels zijn leidend	'Artikel 5' hanteren ('door de vingers zien')
	Controleren	Stimuleren
	Projectie/oordeel op gewenst gedrag	Open gesprek voeren over eigen handelen
	Afrekenen op 'fout'/verdacht gedrag	Reflectie op leerproces
	Niet flexibel in contactmomenten	Persoonlijk contact
	Veel loketten	Vast aanspreekpunt/begeleider
	Beleids-/ambtenarenlogica	Ontwerperslogica
	'Objectief' effectonderzoek	'Empathisch' actieonderzoek

Tabel 1. Uitkomst workshop 'transitie naar vertrouwen' in de omgang met jongeren zonder (t)huis.

Onder de gewenste transitie die het Bouwdepot nastreeft liggen meerdere assumpties, waaronder:

- Huidige bijstandsuitkering werkte onvoldoende voor jongeren zonder stabiele thuissituatie.
- Financiële rust en herstel is cruciaal voor ontplooiingskansen van jongeren zonder (t)huis.
- Regie hebben over eigen (financiële) levenskeuzes is een waardevolle leerervaring.
- Preventie loont: investeren op jonge leeftijd voorkomt complexere problemen op latere leeftijd.
- Ontwerperslogica heeft meerwaarde in de aanpak van persistente problemen.

De gewenste transitie beslaat meerdere (sub)systemen wat het Bouwdepot ongrijpbaar kan maken. Het is gericht op een omslag in het sociale zekerheidssysteem, maar ook in het maatschappelijke opvangsysteem, het hulpverlenings- en welzijnssysteem en het gemeentelijke dienstverleningssysteem. Tevens morreelt het aan het onderwijs- en arbeidssysteem. Oftewel, het Bouwdepot is gericht op een overkoepelende transitie die ingrijpt op tal van met elkaar interacterende (sub)systemen. Ondanks deze complexiteit, biedt het Bouwdepot een manier om maatwerk vanuit vertrouwen praktisch toepasbaar te maken.

3. Financiële rust als primaire effect

Wat opvalt in de interviews met de jongeren is dat zij allen aangeven dat zij het Bouwdepot als een "hele grote kans" zagen. Gevraagd naar wat het Bouwdepot is in hun eigen woorden en hoe zij het Bouwdepot ervaren hebben, benadrukken zij allen de kans in combinatie met het zelf hebben van de controle over het geld. Dit zorgt ervoor dat ze intrinsiek gemotiveerd waren om de kans te grijpen. Of zoals een van de jongeren stelt: "Het is een traject voor jongeren om ze eigenlijk, uhm, een hendel te geven om uit het diepe dal te komen, dus tenminste zoals ik het heb ervaren." Een andere jongere stelt dat het Bouwdepot bijdroeg aan het besef van "ik wil echt dat ommekeertje weer maken, ik wil echt weer iets maken van m'n leven" en het besef van "oké, dit is mijn moment. Ik moet het nu gaan pakken". Daarin zetten jongeren het Bouwdepot ook expliciet af tegen het krijgen van budgetbeheer of een uitkering waar allerlei restricties aan zitten:

"Als mensen het zeg maar zouden meemaken zoals ik, zou het eigenlijk meer een poort zijn naar de betere versie van jezelf creëren. Je hebt de regie zeg maar zelf in handen. Dus ja, sommige mensen zouden dan zeggen 'het lijkt op een uitkering', maar ik vind dat totaal niet zo, want je hebt de vrijheid om te doen met het geld wat je wil en ja uit de achtergrond die ik heb zeg maar, weet ik ook precies wat ik ermee wil gaan doen en niet dat iemand zegt nee dat ga je niet doen want dat lijkt onverstandig. Dus daar kan ik juist niet tegen, ik wil juist m'n eigen pad betreden zeg maar en die juist verbreden."

Kortom, “het is gewoon een opening voor een persoon om zijn of haar leven te kunnen beteren”. Ook is gevraagd aan de jongeren wat het Bouwdepot voor hen heeft betekend. Hier komen twee aspecten sterk terug in alle gesprekken: het eindelijk hebben van rust en het vooruit kijken naar de toekomst. Een van de jongeren verwoordt het als volgt:

“Rust. In mijn hoofd. Het is echt gewoon veel rustiger in mijn hoofd, omdat ik weet gewoon ik ga vooruit en eerst stond je stil of ging je achteruit en dan maakt het je leven zoveel zwaarder en moeilijker zoals je je zelf dan voelt, maar als je je voelt vooruitgaan dan, ja, dan voel je je ook veel fijner en dan ga je met een lach uit je bed en dan voel je je gewoon, ja, beter. Tenminste voor mijn gevoel, voel ik mij gewoon beter. Nu ik weet, oké m’n schulden worden betaald, ik kan gewoon leven, ik kan sparen, snap je?”

Of zoals een van de andere jongeren het stelt: “Het [Bouwdepot] heeft mij rust gegeven en een makkelijkere weg naar een toekomst”. Weer een ander stelt: “Nu kan ik eindelijk stappen zetten met m’n leven”. Het helpt de jongeren om hun vizier op de toekomst te zetten, om perspectief te hebben. Dit wordt vooral gewaardeerd vanuit de levenservaringen van deze groep jongeren:

“Je bent voor een jaar eigenlijk gewoon verzekerd, om het zo maar eens te zeggen, weet je. En dat was voor mij een hele erge opluchting, van nu kan ik eindelijk aan mezelf gaan werken, wat ik al die tijd niet heb kunnen doen, want ik heb al vanaf mijn 16e, heb ik al in een overlevingsmodus moeten zitten.”

Wat ook wordt benoemd is het niet groter worden van de schulden en dat ze die ook (deels) konden afbetalen. Dat geeft “heel veel opluchting”, aldus een van de jongeren. Het ervaren van minder (financiële) stress heeft geleid tot een positiever beeld van zichzelf, hun huidige situatie en hun toekomst. Of zoals een van de jongeren stelt: “Mijn stemming is heel veel veranderd ... nou ben ik meer open, nu ben ik samen met mijn begeleider bij Neos meer gaan leren om hulp te vragen”. De nadruk op de psychische rust wordt ook benadrukt door andere jongeren, bijvoorbeeld: “Mentaal was ik gewoon veel rustiger, mentaal was ik wat stabiel geworden, want financiële stress doet echt heel veel met je mentaal zeg maar. Voor mij is dat echt, mentaal kan het me echt wel slopen als ik niet genoeg geld heb”. De verwerking van gebeurtenissen uit het verleden is voor veel jongeren een belangrijk proces, of zoals een van de jongeren aangeeft: “Het (Bouwdepot) heeft mij zo’n harde duw gegeven, maar in de goeie richting, ja echt hoor. Het heeft mijn verwerkingsproces ook zeker versneld”. De jongere in kwestie heeft bijvoorbeeld geen paniekaanvallen meer gehad.

De begeleiders van de jongeren onderschrijven dit beeld. Het Bouwdepot heeft de jongeren geholpen om schulden af te lossen, te investeren in hun eigen woning en de ruimte gegeven om te genieten van iets extra’s. Bovenal heeft het hen volgens de begeleiders perspectief, hoop en rust geboden. Het heeft hen geholpen om te reflecteren op hun eigen situatie en zich te oriënteren op de toekomst. Het heeft volgens de begeleiders bijgedragen aan een versterking van de intrinsieke motivatie om in actie te komen. De meeste jongeren waren volgens hen ook trots om onderdeel te zijn van Bouwdepot. Het Bouwdepot vormde volgens hen een “direct omslagpunt” in de levens van de jongeren. Ze zagen de jongeren “openbloeien” doordat ze hun eigen verhaal konden vertellen en erkenning kregen van de anderen. Zij voelden zich begrepen en gesteund. Het Bouwdepot heeft een “helende werking” gehad, aldus een van de respondenten.

4. Een reddingsboei ten tijde van een wereldwijde pandemie

Het Bouwdepot was vanwege Covid-19 eerder een “reddingsboei” dan de “opstap naar je dromen”, aldus een van de respondenten. De wereldwijde pandemie heeft zowel een directe invloed gehad op de levens van alle betrokkenen bij de pilot als op de procesgang van de pilot zelf. Voor de jongeren had de wereldwijde pandemie niet alleen financiële impact vanwege het moeilijk vinden van een

passende baan, maar ook vanwege de psychische uitdagingen die de overheidsmaatregelen met zich meebrachten. Het arbeidsperspectief van de jongeren was gering vanwege de nul-urencontracten die meerdere jongeren hadden bij hun werkgever.

Meerdere jongeren gaven aan dat ze mogelijk meer uit het Bouwdepot hadden gehaald als Covid-19 geen roet in het eten had gegooid, want: “Was de Coronatijd er niet, dan had ik nu waarschijnlijk al een baan.” Een andere jongere geeft aan dat alles “een hele rare wending” kreeg vanwege Covid-19 en het daarom “niet echt voelde als een jaar, het voelde veel korter eigenlijk” om daaraan toe te voegen dat “als het echt een heel jaar was geweest dan denk ik wel dat het veel beter zou uitpakken”. Het Bouwdepot gaf in die zin wellicht minder financiële rust dan vooraf gepland.

Een van de begeleiders geeft ook aan dat bij sommige jongeren die hij/zij begeleidt (ook buiten het Bouwdepot om) de mentale effecten zichtbaar waren. Volgens de respondent zou de pandemie ook bijdragen aan de “slachtofferrol” van de jongeren waardoor hun eigenwaarde afneemt en zij uitstelgedrag gaan vertonen. Tevens ligt een economische crisis op de loer die zowel de bestaanszekerheid als de ontplooiingskansen van jongeren zonder (t)huis verder onder druk zet. Een van de begeleiders stelt bijvoorbeeld dat “de doelgroep aan het verzwaren is”.

Naast het effect op de levens van de jongeren, heeft Covid-19 ook de ontwerpaanpak in de war geschud. Zo hebben minder ‘peer-to-peer’-momenten plaatsgevonden en is minder fysiek afgesproken tussen de jongeren, het ontwerpteam en de begeleiders. Een van de begeleiders stelt dat de kans groot is dat wanneer het Bouwdepot in 2022 herhaald wordt, de resultaten een stuk beter zullen zijn. Dat beaamen de jongeren die stellen dat het Bouwdepot zonder Covid-19 “veel beter zou uitpakken”. Een aanvullende vraag is ook hoe het de jongeren was vergaan zonder Bouwdepot in dit vreemd verlopen jaar? Hoe hadden zij het jaar beleefd met een onzeker arbeidsperspectief in combinatie met een gekorte bijstandsuitkering? De voorspellingen van de jongeren zelf zijn niet positief op deze vragen (zie ook reflectie 5).

5. Geen wondermiddel, wel toekomstperspectief

Voor iedere jongere is in kaart gebracht wat hun situatie tijdens de start van het Bouwdepot was en hun situatie tijdens het einde van het Bouwdepot op het vlak van bijvoorbeeld huisvesting, inkomen en opleiding. Dit levert onderstaande vergelijking op (zie tabel 2). Daarbij moet opgemerkt worden dat de jongeren gedurende het Bouwdepot-jaar ook aanvullende inkomsten konden hebben naast het Bouwdepot. Bij twee van de vijf jongeren was dat inderdaad het geval (e.g. een lening bij DUO en inkomsten uit een bijbaan).

	Situatie eind 2019	Situatie begin 2021
Leeftijd	De jongeren zijn gemiddeld rond de 20 jaar.	De jongeren zijn gemiddeld rond de 21 jaar.
Inkomen	De jongeren zaten in een “financiële crisis” en hadden weinig financieel overzicht, sommige kregen inkomsten uit studiefinanciering of een uitkering (niet de 255 euro maar een significant hoger bedrag, rond de 700-800 euro). Een van de jongeren had helemaal geen inkomen.	De meeste jongeren worden 21 jaar en hebben dus recht op een reguliere bijstandsuitkering, dus inkomen blijft vergelijkbaar met het Bouwdepot. De jongeren hebben meer grip op hun financiële situatie.
Schulden	De jongeren hadden duizenden euro’s schulden. Zowel bij formele instanties (zoals zorgverzekeraar) als bij familie.	Schulden zijn in meeste gevallen onder controle en deels afgelost.

Woonsituatie	Mix tussen het hebben van eigen woning, in de opvang of woongroep zitten of bij een kennis/familielid wonen.	Vier van de vijf hebben een eigen woning die ze zelf hebben ingericht. Eén woont bij een familielid.
Werk	Twee van de jongeren hebben flex-banen. Tevens wordt door een enkeling stagegelopen.	De meeste jongeren zijn werkzoekend of lopen stage. Slechts één heeft diverse flex-banen.
Onderwijs	Een van de jongeren deed nog een opleiding. Bij de meesten stond onderwijs “on-hold”/“op een laag pitje”. Enerzijds door weinig rust, anderzijds bang om meer schulden te maken.	Drie van de vijf jongeren volgen een opleiding en hebben een studiejaar afgerond. Eén jongere wil misschien op termijn weer een opleiding oppakken.
Begeleiding/hulp	Zowel bij Neos, Mara, Stichting Basisberaad, Leger des Heils en andere instanties.	Zowel bij Neos, Mara, Stichting Basisberaad, Leger des Heils en andere instanties, maar enkelen wel uitzicht op afronding/ander type hulpverlening.
Mentaal	De meeste jongeren zaten in een “negatieve spiraal” en hadden weinig rust.	Meer rust en positief zelfbeeld en toekomstperspectief.
Netwerk/vrienden	Zeer beperkt netwerk, soms wat contact met familie en vrienden.	In sommige gevallen licht verbeterd door contact herstellen met familie of nieuwe hobby.

Tabel 2. Vergelijking situaties jongeren bij start en einde van het Bouwdepot

Deze vergelijking tussen eind 2019 en begin 2021 laat zeker geen aardverschuiving zien in de situaties van de jongeren. De situatie van de vijf jongeren is nog steeds precair. Het is niet alsof de jongeren hun leven compleet hebben omgegooid en een volwassen en stabiel leven leiden. Dat was echter ook niet het doel en de verwachting van het Bouwdepot. Op basis van eerdere ervaringen en onderzoek blijkt dat jongeren zonder (t)huis de littekens van een ontheemde en onveilige thuissituatie nog jarenlang met zich meedragen. Bovendien kan gesteld worden dat alle Bouwdepotjongeren – net als al hun levensgenoten – nog midden in het wordingsproces zitten tot een meer autonome jongvolwassene. Het is volgens één van de jongeren een kwestie van “gewoon kleine stappen maken” en langzaam het leven weer opbouwen. Of zoals een andere jongere aangeeft: “nu moet je er alleen maar voor zorgen dat je blijft bouwen zeg maar”.

De vraag is echter wat de situatie van de jongeren was geweest als ze geen Bouwdepot hadden ontvangen. Die vraag is onmogelijk te beantwoorden. Wel is aan de jongeren gevraagd om een voorspelling te doen over het afgelopen jaar. Nogmaals komt hier terug dat ze zonder Bouwdepot minder rust hadden gehad. Een jongere stelt dat de schulden dan een stuk omhoog waren gegaan en “alles zou dan achteruit zijn gegaan”. “Ik zou teveel stress hebben over m’n financiën, de hele tijd”, aldus de jongere. Een andere jongere sluit daarbij aan en stelt:

“Ik denk dat ik de motivatie, die ik nu heb, dat ik die totaal niet zou hebben. Ik denk dat ik meer m’n toekomst, nou niet vergooid zou ik het noemen, maar gewoon geen uitwegen meer zag om het weer beter te maken [...] Ik denk dat ik dan nog steeds in die cirkel zou zitten”.

Weer een ander is optimistischer en zou nog steeds stappen hebben gemaakt in het leven, maar deze jongere zou wel een veel kaler huis hebben. De jongeren waren zich uitermate bewust van de afronding van het Bouwdepot en hebben zich daar ook – veelal samen met hun begeleiders – op voorbereid. Deze voorbereiding op de periode na het Bouwdepot was ook een van de doelen uit de Bouwplannen van de jongeren. De meeste jongeren kijken positief naar hun huidige en toekomstige situatie. Ze lijken zich weinig zorgen te maken en zien de toekomst met vertrouwen tegemoet. Het lijkt alsof de jongeren inmiddels meer ruimte in hun hoofd hebben en wel tegen een stootje kunnen. Op de vraag hoe een jongere momenteel in het leven staat, antwoordt het: “Veel positiever. Vroeger keek ik alleen maar naar wat kan er allemaal fout gaan, nu kijk ik naar wat kan ik nog bereiken met

wat ik nu al heb opgebouwd. En dat is een mooie gedachte, want vroeger als ik er nu over nadenk, ik ken mezelf geeneens meer. [...] Ik zit nu safe, zo voel ik 'm meer. Ik zit echt safe”.

6. Wie is geschikt voor het Bouwdepot?

Binnen de Bouwdepot-pilot is gekozen om het maandelijks inkomen uit te keren aan jongeren die momenteel kampen of recent kampten met dak- en thuisloosheid. Oftewel, jongeren zonder (t)huis die in aanraking waren (geweest) met de maatschappelijke opvang en/of in een ‘begeleid wonen’-traject zaten. Echter, in principe hebben heel veel andere jongeren ook geen stabiele thuissituatie in de leeftijd van 18-21 jaar. Moet het Bouwdepot exclusief worden gekoppeld aan dak- en thuisloosheid? Of zou het Bouwdepot ook voor andere mensen in een precare situatie moeten gelden ongeacht hun leeftijd? Of zou het zelfs kunnen gelden voor *alle* jongeren tussen de 18 en 21 jaar die in de bijstand zitten?

Als het aan de jongeren ligt dan moet het Bouwdepot vooral gelden voor de jongeren die op de een of andere manier hulp nodig hebben. Of zoals een van de jongeren stelt: “Dat jongeren die hulp nodig hebben, die hulp kunnen krijgen, want de uitkering van als je 18 bent, daar kun je niet van leven.” Ze gunnen deze “hele grote kans” aan andere jongeren zodat ze kunnen werken aan hun toekomst. Het Bouwdepot is vooral bedoeld voor alle jongeren die er “letterlijk alleen voor staan” en niet als je “vanuit huis hulp krijgt, dus financiële hulp, maar ook vanuit je netwerk hulp krijgt”. Verder is het Bouwdepot vooral bedoeld voor: “jongeren die gemotiveerd zijn om gewoon echt ver te komen in de toekomst zeg maar.” Iemand is geschikt voor het Bouwdepot wanneer die “weet waar die een beetje naartoe wil en ook een beetje vooruit kan denken zeg maar” en niet “blindelings ergens induikt”. Oftewel “jongeren die in problemen zitten en er duidelijk iets aan willen doen” en “die actie willen ondernemen”. Want, zo wordt gesteld: “als ze dat extra geld willen krijgen, dan moeten ze er ook voor werken. Dan moeten ze aantonen dat je er moeite voor wilt doen”.

De selectie van jongeren is ook een terugkerend discussiepunt bij de begeleiders. De vraag is vooral of binnen het Bouwdepot een strengere selectie moet plaatsvinden. Wat is bijvoorbeeld het profiel van een jongere dat in aanmerking komt voor het Bouwdepot? Moet in de selectie meegenomen in welke levensfase een jongere zich bevindt en moet gekeken worden naar de huidige schulden, psychische problematiek, motivatie, etc.? Hier lijkt onder de begeleiders geen consensus te bestaan. Wel lijkt er enige consensus te bestaan over de vraag wanneer het Bouwdepot een verschil kan maken voor een jongere. Het cruciale ingrediënt in de beantwoording van deze vraag is dat een jongere intrinsiek gemotiveerd is om aan zichzelf te werken, aldus de begeleiders. Een jongere moet er “klaar voor zijn” en er moeten “allemaal andere lampen op groen” wil het Bouwdepot een effectief middel zijn in het oplossen van dak- en thuisloosheid.

Eén van de deelnemende jongeren heeft tijdens het Bouwdepotjaar zowel minder financiële rust ervaren alsmede minder toekomstperspectief kunnen ontwikkelen in vergelijking met de andere vier jongeren. Deze jongere was tijdens het selectieproces het ‘zwaarste geval’ (oftewel een zogenaamde ‘bankhopper’) en heeft begin 2021 nog steeds geen eigen woning, nog altijd intensieve schuldenproblematiek en is relatief ongrijpbaar voor hulpverleningsinstanties. Doordat de jongere vanwege het Bouwdepot ingeschreven moest worden in de gemeentelijke basisadministratie was deze ineens ‘vindbaar’ voor veel instanties. Diverse schuldeisers werden toen wakker en legden beslag op de inkomsten. Het creëren van financiële rust bleef daardoor een uitdaging. Deze situatie lijkt te onderschrijven dat er sprake moet zijn van een meer solide basis bij een jongere wil het Bouwdepot een duidelijk hulpverlenend effect hebben (zie ook reflectie 9). Een grotere proef met het Bouwdepot zou hier meer duidelijkheid over moeten geven.

7. Is een jaar voldoende leertijd?

Aan alle respondenten is gevraagd wat zij vonden van de looptijd van het Bouwdepot. Zou een Bouwdepot soms langer of juist korter moeten worden uitgekeerd aan jongeren? De jongeren zijn hier unaniem in: een jaar is voldoende om tot rust te komen. Uiteraard is het fijner om langduriger een vast maandelijks bedrag te ontvangen, maar het jaar heeft wel geholpen als “opstapje” om bijvoorbeeld tot bepaalde inzichten te komen of om schulden af te lossen. Het hielp de jongeren dat vooraf doelen waren gesteld voor een jaar, of zoals een van hen stelt: “In principe, ik had doelen gesteld voor een jaar en eigenlijk heeft het in dat jaar me precies geholpen zoals ik het had willen hebben, ik sta precies nu waar ik had willen staan zeg maar, uhm, dus voor mij was het gewoon een goeie tijdsaanduiding.”

Wel wordt gesteld dat sommige jongeren misschien “niet zo snel groeien” en/of “grotere doelen hebben” die niet in een jaar tijd behaald kunnen worden. In die gevallen zou het Bouwdepot langer ingezet kunnen worden. Een andere jongere heeft daar vraagtekens bij en stelt dat een jaar “lang genoeg is om mensen rustig even hun stappen te laten maken” zolang het bij de start maar expliciet wordt gemaakt dat het om een jaar gaat. Een andere jongere lijkt het hier mee eens te zijn en stelt dat “het Bouwdepot niet een leunmiddel wordt, maar juist dat middeltje, juist dat zaadje dat verder kan groeien zeg maar.” De looptijd van een jaar was voor een van de jongeren overigens een reden om niet te stoppen met een bijbaan, want anders zou hij/zij zonder baan zitten na het Bouwdepot-jaar.

De begeleiders en ook de financiers lijken een stuk flexibeler ingesteld als het gaat om de looptijd van een jaar. Waar sommigen van mening zijn dat het idealiter wordt toegepast van 18 tot 21 jaar en de nieuwe norm wordt, zijn anderen van mening dat het per jongere bekeken moet worden. Plus één van de respondenten werpt de vraag op dat als het Bouwdepot niet werkt bij een jongere, het dan misschien tussentijds stopgezet moet worden. Ook spreekt men over een “Corona-verlenging” (zie reflectie 6). Meerdere begeleiders geven aan dat een jaar eigenlijk te kort is om echt een verschil te maken, bijvoorbeeld wanneer iemand daadwerkelijk schuldenvrij is en een stabiel inkomen heeft. Daarbij creëert het stoppen voor het 21^e levensjaar ook wel weer een onzekere overgangssituatie (bijv. vanwege het regelen van een uitkering die een stuk lager is dan het Bouwdepot).

8. Een les in het geven en krijgen van vertrouwen

Het Bouwdepot is volgens de initiatiefnemers vooral een leerproces in het werken vanuit vertrouwen. Dat geldt voor de jongeren, maar ook voor hun begeleiders en de ontwerpers zelf. In de context van hulpverlening aan jongeren zonder (t)huis is vertrouwen geen vanzelfsprekendheid. Begeleiders ervaren in het afgelopen jaar een conflict tussen het vrijlaten van de jongeren en het zijn van een “politieagent”. Het vereist soms dat begeleiders op hun lippen moeten bijten als ze de gemaakte keuzes van jongeren aanhoren. Het Bouwdepot was een training voor de begeleiders om hun oordeel uit te stellen en hun verwachtingen bij te stellen.

In de interviews met de jongeren is ook expliciet stilgestaan bij het principe van vertrouwen en *of* en *hoe* zij dat hebben ervaren. Vonden ze het fijn dat er weinig regels waren of misten ze het afgelopen jaar die regels en structuur juist? Wat opvalt is dat het krijgen van vertrouwen niet vanzelfsprekend is voor de jongeren, of zoals een van de jongeren aangeeft:

“Het is een heel fijn gevoel, want meestal word je als jongere niet vertrouwd, of wordt er heel anders naar je gekeken, dus dit was ook echt van ‘oké, mensen hebben hoop in mij of die geloven in mij, weet je wel en dat ik het wel kan’, en dat geeft ook een boost”.

Het gebrek aan vertrouwen is wederkerig. Ook de jongeren zelf waren op hun hoede toen ze voor het eerste van het Bouwdepot hoorden: “Gratis geld, daar zit altijd wel iets aan vast meestal”, aldus een jongere. Gevraagd naar dat ‘iets’, antwoorde de jongere: “Weet ik veel, dat kan van alles zijn, de gemeente doet dat ook altijd, er zit altijd wel een addertje onder het gras: [...] als je dit doet, dan moet je dit bereiken anders kom je in de problemen”. Het Bouwdepot is in deze zin een les in zowel het krijgen en geven van vertrouwen van beide zijden. Het krijgen van vertrouwen verwoorden de jongeren veelal in het niet gecontroleerd worden wat ze met het geld doen. Of zoals een van de jongeren het verwoordt:

“Jullie hebben eigenlijk gewoon een middel gegeven, een hendel, en gewoon gezegd: ga maar links of ga maar rechts, het is jouw keuze. [...] Er wordt niet streng op jou gecontroleerd, dit mag niet, dat mag niet, jullie hebben echt de vrijheid gegeven, gecreëerd”.

Een van de jongeren stelt ook dat het Bouwdepot zonder vertrouwen, simpelweg op een uitkering zou lijken wat voor hem/haar ten koste zou gaan van de motivatie:

“Als dat er niet zou zijn geweest, dat ik denk ik niet zo ver zou zijn gekomen als ik nu ben gekomen. Integendeel, dat ik dan op hetzelfde niveau zou zijn als voor het Bouwdepot weer, omdat je dan alweer ogen hebt die, het klinkt een beetje bot, maar die dan denken dat alles wat ze zeggen beter voor je is, terwijl je stiekem ook zelf van binnen weet wat je wilt en wat je kan en daar moet je eigenlijk je motivatie kunnen halen en als dat dan gecontroleerd wordt dan, dan is het letterlijk als een bijstandsuitkering.”

De jongeren geven aan dat ze geleerd hebben van de verkregen vrijheid. Zo zegt een van de jongeren het geld een volgende keer minder snel uit te geven aan “onzindingen”, maar voegt daar vervolgens aan toe: “Maar sommige uitgaven doe je ook gewoon en brengen je tot een bepaald inzicht [...], want alles leert je wel iets zeg maar. Dus ook al heeft het met een uitgave te maken, het brengt je wel tot iets. Het is ook gewoon een les.” Sommigen hadden vanaf de start ook een lerende houding, omdat ze niet “met spijt wilden terugkijken” op het jaar en zichzelf daarom “begrensd”. Waar twee jongeren zonder financiële begeleiding aangaven dat het Bouwdepot minder effect had gehad wanneer ze hun financiën door iemand anders hadden laten beheren, geven twee andere jongeren aan dat juist die financiële hulp hun meer inzicht en grip gaf op hun financiën. Laatstgenoemde ontvingen financiële dienstverlening vanuit Neos. Eén had het al voorafgaand aan Bouwdepot, de ander heeft er gedurende het Bouwdepot-jaar zelf om gevraagd.

9. Een kwestie van reflectie of begeleiding?

Binnen het Bouwdepot zijn door de ontwerpers meerdere reflectiemiddelen ingezet. In onderstaande figuur zijn deze reflectiemiddelen gevisualiseerd. Een van de centrale middelen zijn de Bouwplannen. Deze zijn tijdens de opstartfase opgesteld door de ontwerpers en begeleiders samen met de jongeren om hun doelen voor het komende jaar te formuleren. Dit bleek zowel voor de jongeren als de begeleiders een belangrijk middel om gesprekken te voeren over de voortgang gedurende het Bouwdepot-jaar. Een ander reflectiemiddel was de onderlinge uitwisseling tussen de jongeren (zogenaamde ‘peer-to-peer’-coaching). De bedoeling was om op regelmatige basis bij elkaar te komen (bijv. om de twee maanden), maar vanwege de corona-maatregelen heeft deze uitwisseling minder frequent kunnen plaatsvinden. De jongeren zelf kijken neutraal tot positief terug op de onderlinge uitwisseling. Waar de een het een “kleine moeite” vond om iets terug te doen, zag de ander het als waardevol om verhalen te delen met leeftijdsgenoten die “in hetzelfde schuitje zitten” zodat “samen gegroeid” kon worden.

Figuur 2. Bouwdepot-activiteiten vanuit het ontwerpteam.

Weer een ander middel om de reflectie rondom het Bouwdepot te vergroten was de podcast. Daarin hadden niet alleen de jongeren een centrale plek, maar ook diverse experts vanuit het veld van de maatschappelijke opvang. De meeste respondenten vinden de podcast een waardevol reflectiemiddel voor de jongeren dat hen in staat stelt om (samen) terug te kijken op hun ontwikkeling en de (niet)behaalde resultaten. Tevens leverde de podcast input op voor begeleiders om in gesprek te gaan met de jongeren. Ten slotte zijn ook individuele en groepssessies georganiseerd met de jongeren en de begeleiders waarin zowel werd gereflecteerd op de ontwikkeling van de jongeren als op de voortgang van het Bouwdepot als geheel. Met de mix aan reflectiemiddelen kan ingespeeld worden op de behoeften en context van zowel de jongeren als de begeleiders. Dit verdient verdere navolging in een doorontwikkeling van het Bouwdepot.

In een van de evaluatiesessies met de begeleiders werd geworsteld met de vraag welk type begeleiding of coaching past bij het Bouwdepot. Want “als het systeem goed werkt”, krijgt een jongere reguliere begeleiding naast het Bouwdepot vanuit bijvoorbeeld de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Het type begeleiding van de jongeren verschilde binnen de groep jongeren. Dit was een bewuste keuze binnen de experimentele opzet van de pilot. In Eindhoven waren de jongeren onder begeleiding bij Neos, een partij met tijd, expertise en vaardigheden om jongeren te coachen. In Den Haag en Rotterdam waren de jongeren geselecteerd door Mara, wat werkt met ‘maatjesprojecten’ op vrijwillige basis. Mara is dus geen hulpverlenersinstantie, maar biedt juist ontspanning en een luisterend oor. Ze merken zaken wel op bij jongeren, maar kunnen daar moeilijker op acteren. Een van de drie jongeren bleek naast Mara al wel bij het Leger des Heils begeleiding te krijgen en een ander stond in incidenteel contact met Stichting Basisberaad. Begeleiding betekent in de context van jongeren zonder (t)huis meer dan alleen financiële rust bieden. De basis moet op orde zijn en financiën zijn daar slechts een onderdeel van, naast bijvoorbeeld adequate huisvesting en psychische hulp.

Het Bouwdepot is vanuit deze redenatie dus slechts een van de interventies in een meer complexe set aan hulpverlening. Het is een valkuil om jongeren vanuit het Bouwdepot ook (mede) te gaan begeleiden of te coachen. Het doel is meer om een reflectiegesprek met jongeren te voeren op een menselijke manier. Dat is ook iets dat de betrokken ontwerpers nastreven. Een begeleider stelt dat de ontwerpaanpak waarden en beelden creëert bij de stappen die de jongeren maken waardoor hun eigen leven een verhaal krijgt. Daarbij is het volgens de betrokken ontwerpers belangrijk om niet op de stoel van de hulpverlener te gaan zitten. Of zoals een respondent stelt: “social design is geen social work”. Dat vraagt ook om een duidelijke en continue rolafbakening van de ontwerper en om de drang te onderdrukken om jongeren ook te gaan begeleiden.

10. Wat kost/schuift het Bouwdepot?

Een Bouwdepot, dat kost vast weer extra geld? Het korte antwoord is: nou, dat hoeft niet het geval te zijn. In een eerdere studie door DRIFT is uitgerekend dat de maatschappelijke kosten van dak- en thuisloosheid naar schatting tussen de 36.000 en 100.000 euro per persoon per jaar liggen (Oxenaar et al. 2018²). Op basis van een ruwe schatting gaat er in totaal ongeveer 2,4 miljard euro om in de diverse subsystemen die ‘ontspoorde’ jongeren opvangen en/of ondersteunen. Op basis van drie fictieve scenario’s is destijds uitgerekend wat een geïnvesteerde euro aan maatregelen oplevert. Het verdienmodel ligt tussen de 1,40 en 2,40 euro per geïnvesteerde euro. In het scenario waarin een jongere bijvoorbeeld in de maatschappelijke opvang terecht komt en vooral herstel plaatsvindt, ligt het rendement op 1,40 euro per geïnvesteerde euro. Wanneer echter vooral in preventieve maatregelen wordt geïnvesteerd zodat een jongere niet in de maatschappelijke opvang terecht komt, is het rendement 2,40 euro per geïnvesteerde euro. Het gaat voor deze notitie te ver om een compleet nieuw rekensom te maken specifiek voor de effecten van het Bouwdepot. Wel kan dus gesteld worden dat het voorkomen van intensievere problematiek bij jongeren significant rendement oplevert. Met alle mitsen en maren in ogenschouw genomen, kan op basis van de eerdergenoemde studie het volgende worden gesteld: hoe sneller iemand ‘op eigen benen kan staan’, hoe goedkoper dat uiteindelijk is voor iedereen. Dit is een vraagstuk dat eventueel in de toekomst verder uitgediept kan worden.

11. De morele logica’s van het Bouwdepot

Aan het Bouwdepot liggen drie morele logica’s ten grondslag die gerelateerd zijn aan het denken en handelen in termen van (kansen)gelijkheid. Ten eerste kan het Bouwdepot worden geframed als een middel dat bestaanszekerheid en een vangnet biedt aan jongeren in de leeftijd van 18-21 jaar zodat zij in hun levensonderhoud kunnen voorzien. Vanuit deze logica wordt een adequaat minimuminkomen als een sociaal grondrecht en basisbehoefte gezien dat gewaarborgd moet worden. Ten tweede kan het Bouwdepot worden geframed als een middel dat financiële rust en zelfregie biedt aan jongeren in de leeftijd van 18-21 jaar om aan zichzelf en hun toekomst te werken. Vanuit deze logica wordt ‘leergeld’ aangeboden aan de jongeren en wordt in hen geïnvesteerd zodat zij zich kunnen ontplooiën op een manier die zij wensen. Ten derde kan het Bouwdepot worden geframed als een zorg- en hulpverlenersinstrument dat een scala aan sociale problemen moet adresseren bij jongeren in de leeftijd van 18-21 jaar. Vanuit deze logica worden problemen als isolement, schulden, dak- en thuisloosheid, werkloosheid, etc. bij de jongeren verholpen, dan wel voorkomen.

Deze drie logica’s liggen in elkaars verlengde en overlappen elkaar deels. Wel brengen zij elk een fundamenteel ander moreel uitgangspunt en dus ook een andere taal, verwachtingspatroon en bewijslast met zich mee. In alle drie de logica’s zou het Bouwdepot bij kunnen dragen aan het creëren van meer gelijke kansen, zodat jongeren vaardigheden ontwikkelen en zelf de regie en verantwoordelijkheid hebben over hun leven.

² Oxenaar, S., Van Steenbergen, F., Loorbach, D. (2018). Van kostenpost naar investering: Perspectief voor dak- en thuisloze jongeren. DRIFT: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Logica	Vertretpunt	Visie op jongeren	Doelstelling	Bewijslast
Bestaans-zekerheid	Bijstandsuitkering voor jongeren in de leeftijd 18 tot 21 jaar is momenteel te laag om van rond te komen voor jongeren zonder stabiele thuissituatie.	Een jongere die ongelijk behandeld wordt / wiens recht wordt geschonden (waarborgen).	Het bieden van een adequaat minimuminkomen voor jongeren zonder stabiele thuissituatie.	Is het een alternatief voor bestaande bijstandsuitkeringen? Kunnen jongeren rondkomen van het maandelijkse bedrag van 1.050 euro?
Ontplooiing	Jongeren in de leeftijd 18 tot 21 jaar zonder stabiele thuissituatie hebben onvoldoende rust om doelbewust aan hun toekomst te werken.	Een jongere die een potentieel heeft (investeren).	Het bieden van financiële rust en leergeld voor jongeren zonder stabiele thuissituatie.	Wat hebben jongeren geleerd wanneer zij minder stress, controle en regels ervaren? Hebben zij een ander toekomstperspectief?
Hulpverlening	Jongeren in de leeftijd 18 tot 21 jaar zonder stabiele thuissituatie kampen met multi-problematiek die hun ontwikkeling belemmert.	Een jongere die kwetsbaar is en problemen heeft (helpen).	Het bieden van een aanvullend hulpmiddel om jongeren er weer 'bovenop' te helpen.	Hebben jongeren bepaalde facetten van hun leven weer op orde en zijn problemen niet verergerd/voorkomen? Zijn de jongeren uitgestroomd naar werk of een opleiding?

Tabel 3. Uitwerking van de drie morele logica's binnen het Bouwdepot.

Het Bouwdepot heeft vanuit deze morele logica's ook fundamentele systeemkritiek. De kritiek op een te lage bijstandsuitkering wordt vervolgens vertaald in een onvoorwaardelijk inkomen zonder dat jongeren daar iets voor terug te hoeven doen. Dit breekt met het dominante sociaal contract 'van voor wat, hoort wat' (bijvoorbeeld in de vorm van een 'tegenprestatie'). Het Bouwdepot heeft ook kritiek op huidig overheidsbeleid dat onvoldoende rust biedt en een context schetst waarin jongeren alleen 'maatschappelijk nut' hebben als zij aan het werken of het studeren zijn. Vanuit de derde logica heeft het Bouwdepot kritiek op de hulpverlening en opvang die constant 'brandjes aan het blussen' zijn, jongeren als een probleem zien en weinig perspectief op de toekomst bieden. Veel van de systeemkritiek richt zich specifiek op de huidige werking van de Participatiewet die sinds 2015 actief is, of zoals een van de respondenten stelt over de wet: "Er zitten zoveel perverse systemen in die elkaar gewoon tegenwerken."

Het Bouwdepot heeft in de huidige opzet sterke overeenkomsten met een basisinkomen en is zelfs uit dat concept ontsproten. Binnen het Bouwdepot-consortium blijft dit echter een gevoelig onderwerp. Waar sommigen het een noodzakelijke of interessante denkrichting vinden, zijn anderen geen voorstanders en is het basisinkomen "niet de weg naar de oplossing van dakloosheid". Om deze discussie in de kiem te smoren wordt in de praktijk van het Bouwdepot de nadruk gelegd op de ontplooiings- en hulpverlenerslogica waarin de uitsluiting van jongeren wordt gecounterd in positieve en meer apolitieke termen. Wel worden enkele eigenschappen van het basisinkomen bewaakt binnen het Bouwdepot: de nadruk op eigen regie en een onvoorwaardelijk inkomen van minimaal 1050 euro per maand.

In de evaluatiesessies met de begeleiders is de hulpverleningslogica vrij dominant. De jongeren moeten geholpen worden middels het Bouwdepot, het moet hun een betere uitgangspositie hebben gebracht voor hun verdere toekomst. Niet alleen haalt deze logica de politieke angel uit het Bouwdepot, ook is deze logica het meest riskant in termen van de bewijslast. Deze logica maakt het Bouwdepot namelijk kwetsbaar in de zin dat aangetoond moet worden dat de jongeren in een significant betere positie verkeren dan een jaar geleden. Zoals we echter uit de literatuur weten, is het hebben van onvoldoende financiën slechts een van de oorzaken van dak- en thuisloosheid. Daarnaast is het directe effect van het Bouwdepot onmogelijk aan te tonen aangezien het experiment niet in een geïsoleerde omgeving plaatsvindt, maar interacteert met allerlei andere hulpinterventies (zoals het hebben van financiële begeleiding, een eigen woning, etc.). Bovendien

speelt veel meer in de levens van de jongeren. Daarbij is het veel gevraagd om in een jaar een compleet leven om te gooien, een leven waarin soms jarenlang frustraties en teleurstellingen zijn opgestapeld.

Vanuit een bestaanszekerheidslogica staat daarentegen centraal dat jongeren een adequaat inkomen ontvangen om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Vanuit die logica zou het niet uit moeten maken of iemand het ‘verdient’ of niet, het is een sociaal grondrecht. In onderstaande tabel worden de verschillende effecten van het Bouwdepot uiteengezet naar de drie morele logica’s.

Logica	Bewijslast	Opbrengst Bouwdepot
Bestaanszekerheid	Is het een alternatief voor bestaande bijstandsuitkeringen? Kunnen jongeren rondkomen van het maandelijkse bedrag van 1.050 euro?	Het maandelijkse bedrag lijkt de jongeren in staat te stellen om in hun levensonderhoud te voorzien dan wel niet (extra) problemen op te bouwen. Zelfs niet in een jaar waarin een pandemie het maatschappelijk leven heeft ontregeld, zeker voor jongeren die bijv. vaak met 0-uren contracten werken.
Ontplooiing	Wat hebben jongeren geleerd wanneer zij minder stress, controle en regels ervaren? Hebben zij een ander toekomstperspectief?	Het maandelijkse bedrag lijkt jongeren in staat te stellen om rust te vinden en hun financiële huishouding op orde te brengen. Het lijkt hen te helpen om stappen te maken en aan hun identiteit en toekomstperspectief te werken. De jongeren lijken daarbij een lerende houding aan te nemen en gunnen andere jongeren deze kans ook.
Hulpverlening	Hebben jongeren bepaalde facetten van hun leven weer op orde en zijn problemen niet verergerd/voorkomen? Zijn de jongeren uitgestroomd naar werk of een opleiding?	Het maandelijkse bedrag lijkt de jongeren in een stabielere vaarwater te brengen. Hun problemen lijken niet te verergeren en mogelijk zijn aanvullende problemen voorkomen. Het maandelijkse bedrag lijkt echter niet te leiden tot een complete omslag van hun leven, de situatie van de jongeren blijft precair.

Tabel 4. Resultaten van het Bouwdepot naar de morele logica’s.

Bovenstaande resultatentabel maakt inzichtelijk dat het Bouwdepot vanuit alle drie de morele logica’s positieve effecten laat zien al neemt de gradatie van het effect af zodra het Bouwdepot als een opvanginterventie wordt gezien die dak- en thuisloosheid moet oplossen dan wel voorkomen. Het is cruciaal om in de doorontwikkeling van het Bouwdepot geen van de logica’s uit te sluiten in het beschrijven van de effecten van het Bouwdepot.

12. Op weg naar een volwassen proef

Het Bouwdepot is vooral een onderzoekende ontwerpaanpak dat het huidige systeem en de actoren daarbinnen een spiegel wil voorhouden. Vanuit de insteek van ‘al lerende doen’ heeft het Bouwdepot een organische ontwikkeling doorgemaakt waarin de aanpak telkens is aangepast aan de (gewijzigde) omstandigheden. De toekomst van het Bouwdepot is direct gerelateerd aan de ambities van het Bouwdepot, oftewel: hoe kan een ‘transitie naar vertrouwen’ worden nagestreefd middels het Bouwdepot? Het leren speelt daarbinnen een cruciale rol. Het Bouwdepot is niet een standaardpakket van “zo doe je dit en zo moet het” en dat moet het op korte termijn ook zeker niet worden volgens de initiatiefnemers. Het Bouwdepot gaat meer om het aanwakkeren van reflexiviteit bij zowel de jongeren en de begeleiders alsmede de wereld om het Bouwdepot heen. Een aanbeveling is dan ook om actief een bredere leergemeenschap te bouwen rondom het Bouwdepot waarin direct en indirect betrokkenen reflecteren op verschillende varianten van het Bouwdepot in verschillende gemeenten en met verschillende groepen jongeren.

Voor de doorontwikkeling van het Bouwdepot kan het interessant zijn om die lerende ontwikkeling in kaart te brengen volgens de insteek van een transitie-experiment (Van den Bosch 2010³). In deze zienswijze wordt een onderscheid gemaakt tussen drie leer- en ontwikkelingsniveaus van een experiment, te weten: verdiepen, verbreden en opschalen. Dit onderscheid kan helpen om de leerfilosofie binnen het Bouwdepot verder uit te werken. Het verdiepende leerniveau richt zich op hoe het Bouwdepot effectiever georganiseerd kan worden en hoe meer impact gegenereerd kan worden; het verbredende leerniveau richt zich op de vertaalslag van het Bouwdepot naar andere groepen jongeren en andere domeinen; en het opschalende leerniveau richt zich op een uitbreiding van het Bouwdepot naar meer jongeren en meer gemeenten. Eventuele nieuwe experimenten met het Bouwdepot zouden vanuit deze lerende insteek ook een pilotstatus hebben in de zin dat het Bouwdepot (nog) geen standaardaanpak is die simpelweg uitgerold kan worden in andere gemeenten en contexten.

In het beschrijven van de effecten van het Bouwdepot moet wederom worden benadrukt dat het Bouwdepot een proef is met slechts vijf jongeren, dus bovenstaande conclusies moeten met veel voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Dit wordt versterkt door het feit dat er maar vier van de vijf jongeren konden worden geïnterviewd (waarbij rekening moet worden gehouden dat de vijfde jongere mogelijk een minder positief verhaal vertelt). Voor de doorontwikkeling van het Bouwdepot is het interessant – en noodzakelijk – om de pool van jongeren te vergroten in een of meerdere gemeenten. Niet simpelweg in aantal, maar ook in variëteit. Oftewel, includeer niet alleen jongeren uit de maatschappelijke opvang of een ‘begeleid wonen’-traject, maar ook jongeren die op hun 18^e direct uitstromen uit de jeugdzorg, jonge ‘statushouders’, onderwijsuitvallers, etc. Tevens kunnen in een grotere proef ook jongeren geïnccludeerd worden die misschien een minder moeilijke jeugd hebben gehad. De leeftijd van de huidige groep jongeren is ook vrij homogeen (rond de 20 jaar bij de start van de proef), wat ervoor zou pleiten om ook jongeren te includeren van 18 en 19 jaar.

Naast het experimenteren met meerdere varianten van het Bouwdepot en het includeren van grotere groep(en) jongeren is het interessant om het Bouwdepot meer lokaal te wortelen, oftewel om in een specifieke gemeente of meerdere gemeenten sterker voet aan de grond te krijgen. Dit kan helpen om het Bouwdepot sterker aan te laten aansluiten binnen het bestaande systeem, maar kan ook een positief effect hebben op bijvoorbeeld een meer eenduidige begeleiding van de jongeren en de ‘peer-to-peer’-coaching. Tevens kan een volwassen proef gekoppeld worden aan een degelijke evaluatie waarin het Bouwdepot bijvoorbeeld wordt afgezet tegen de reguliere bijstandsuitkering voor jongeren tussen de 18 en 21 jaar. Op die manier kunnen wetenschappelijk onderbouwde conclusies worden getrokken over de effecten en impact van het Bouwdepot.

De doorontwikkeling van het Bouwdepot kent echter ook valkuilen. Een van de voornaamste is dat wederom een extra interventie wordt georganiseerd naast al de bestaande structuren en werkwijzen rondom verschillende subgroepen jongeren. Op die manier draagt het Bouwdepot bij aan de huidige complexiteit en onoverzichtelijkheid binnen het ‘sociaal domein’. Tevens is de kans groter dat het Bouwdepot op deze manier wordt ingepast in de bestaande orde vanuit een hulpverlenerslogica, waarbij de andere morele logica’s verwaarloosd worden. Het primaire doel is niet om een nieuwe methodiek te ontwikkelen met een hoge ‘aaibaarheidsfactor’, maar om systemische kansenongelijkheden te adresseren en hier een alternatieve praktijk tegenover te zetten.

³ Van den Bosch, S. (2010). Transition experiments: exploring societal changes towards sustainability. DRIFT: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Slotwoord

Waar het Bouwdepot ontstond vanuit de notie van bestaanszekerheid en het hebben van onvoldoende inkomen, is het sinds de start van het Bouwdepot opgeschoven naar de insteek van ontplooiing en leergeld voor jongeren zonder (t)huis tussen de 18 en 21 jaar. Het overkoepelende doel was om kansen(on)gelijkheid bij jongeren tussen de 18 en 21 jaar te adresseren. Het middel was een onvoorwaardelijk inkomen voor een jaar. Het Bouwdepot lijkt in het afgelopen jaar financiële stabiliteit te hebben gecreëerd in de levens van vijf jongeren, zonder dat zij hun leven compleet hebben omgegooid. Nog altijd verkeren zij in een precaire situatie. De jongeren geven echter aan rust te hebben ervaren, geleerd te hebben over hun eigen handelen en een meer positief toekomstbeeld te hebben ontwikkeld. Hoewel het Bouwdepot vanwege Covid-19 misschien meer een 'reddingsboei' is geweest dan een 'opstap naar de dromen' van jongeren, verdient de proef navolging. Niet alleen om te kijken hoe andere en grotere groepen jongeren het Bouwdepot ervaren, maar ook om het Bouwdepot-aanpak verder door te ontwikkelen. De toekomst van het Bouwdepot ligt op basis van deze reflectie compleet open. De reflexieve en ontwerpde insteek van het Bouwdepot maakt het mogelijk die toekomst te verkennen en gaandeweg koers te bepalen. Op die manier kunnen de juiste condities worden gecreëerd voor zowel de jongeren als alle andere betrokkenen om optimaal te leren van het Bouwdepot.

Bijlage 1: Onderzoeksopzet

Binnen de reflectie op het Bouwdepot zijn de volgende leerniveaus onderscheiden:

- Leren op het niveau van het Bouwdepot: in hoeverre is het Bouwdepot een effectieve werkwijze in het stimuleren van bestaanszekerheid en ontplooiingskansen voor jongeren zonder (t)huis in de leeftijd van 18 tot 21 jaar?
- Leren op het niveau van de deelnemers: in hoeverre leidt het Bouwdepot tot een wijziging in het handelen en denken van de deelnemers (zowel de jongeren, als de begeleiders en andere directbetrokkenen)?
- Leren op het niveau van gewenste transitie: in hoeverre leidt het Bouwdepot tot structurele omslagen in het stimuleren van bestaanszekerheid en ontplooiingskansen voor jongeren zonder (t)huis in de leeftijd van 18 tot 21 jaar??

De bovenstaande leervragen kunnen slechts verkennend in kaart worden gebracht. Bovendien zijn deze vragen überhaupt niet eenduidig te beantwoorden, omdat de perspectieven van de betrokkenen uiteen zullen lopen. Het is slechts mogelijk geweest om op inductieve wijze proberen te achterhalen hoe het Bouwdepot wordt ervaren door (direct)betrokkenen. Tevens moet in het beschrijven van de leerervaringen met klem worden benadrukt dat het Bouwdepot een pilot is met slechts vijf jongeren. Deze evaluatie bevat dan ook geen harde conclusies over het algehele effect van het Bouwdepot. Het is slechts een verkennende studie naar wat het Bouwdepot kan zijn en kan betekenen in de toekomst. Vandaar dat gekozen is voor een notitie met enkele kernreflecties die binnen dit onderzoek zijn opgedaan.

Het onderzoek voor deze evaluatie heeft plaatsgevonden in de maanden november 2020 tot en met februari 2021 (zie tabel 5). In die periode is een mix aan kwalitatieve onderzoeksinstrumenten ingezet om zowel de leerervaringen van de directbetrokkenen te achterhalen als vooruit te kijken naar een mogelijke doorontwikkeling van het Bouwdepot.

Activiteit	Aantal
Deskstudie van bestaande documenten analyseren zoals projectplan, verslagen, podcast, etc. (november '20 t/m februari '21)	1
Interviews met directbetrokkenen, zoals financiers, begeleiders, jongeren en andere experts (november '20 t/m februari '21)	10
Monitoringssessies met de initiatiefnemers (november '20 en december '21)	2
Evaluatiesessies met de begeleiders en directbetrokkenen (januari '21)	2

Tabel 5. Onderzoeksactiviteiten reflectie Bouwdepot.

De interviews zijn afgenomen aan de hand van een semigestructureerde vragenlijst. Het was de bedoeling om alle vijf de jongeren in een afsluitend reflectiegesprek hun ervaringen te laten delen, maar een van de jongeren stond hier niet voor open. In de monitoringssessies is gewerkt met een methodiek waarin 'kritieke omslagpunten' in kaart zijn gebracht (Pel et al. 2017⁴). Met behulp van deze methodiek is gezamenlijk met de participanten een zogenaamde 'leergeschiedenis' opgesteld. Vanwege de kleine pool van directbetrokkenen zijn de respondenten in deze notitie niet alleen geanonimiseerd, maar tevens is gekozen om geen persoonlijke verhalen op te tekenen, dan wel quotes te gebruiken die direct gelinkt kunnen worden aan de jongeren of andere betrokkenen. In de notitie wordt een onderscheid gemaakt tussen vier groepen respondenten, te weten: de initiatiefnemers (n=2), het ontwerpteam (n=4), de begeleiders (n=8), de financiers (n=3) en de jongeren (n=5).

⁴ Klik [hier](#) voor meer informatie over deze methodiek.